

KULTUREN

SPÅNTAK PÅ BOSEBO KYRKA

KULTUREN
LUND, SKÅNE
OMLÄGGNING AV SÖDRA TAKFALLEN PÅ LÅNGHUS OCH KOR
Hösten 2017

Innehåll

Administrativa uppgifter.....	2
Inledning	2
Projektet.....	3
Material:	4
Avvikelser från beslut och antikvariska ställningstaganden.	4
Iakttagelser under arbetet.....	4
Bilder och ritningar	6

Administrativa uppgifter

Fastighetsbeteckning: Kulturen 24

Kommun: Lunds kommun

Arbetshandlingar: -Förfrågningsunderlag daterat 2016-10-03
-Protokoll från startmöte daterat 2017-09-04

Fastighetsägare: Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige

Byggledning: Lars Salminen och Henrik Borg, Kulturen

Utförare: Fredrik Gustavsson och Olof Andersson, Kulturen samt Fredrik Alexandersson, Kungslena Hantverk AB.

Antikvarisk medverkan: Erik Blomqvist, Kulturen

Startdatum: 2017-09-04 (startmöte)

Slutbesiktning: oktober 2017

Inledning

Projektet omfattade omläggning av de södra takfallen på kor och långhus. Projektering av spånläggningen gjordes av Ulrik Hjort Lasson, Börje Samuelsson och Henrik Borg. Utgångspunkten för restaureringen av spånen har varit att skapa ett fullgott skalskydd för att skydda byggnadens värdefulla stomme, fasta inredning och interiöra målerier, med material utförande som anknyter till 1800-talets slut. Gällande bygghandling utgjordes av förfrågningsunderlaget daterat 2016-10-03 och protokoll från startmöte daterat 2017-09-04.

Bosebo kyrka uppges ha byggts under 1650-talet. Bosebo har efter demontering och flytt från ursprunglig plats 1894 ingått i Kulturens museum. Dokumentation om hur byggnaden såg ut på plats i Bosebo utgörs endast av några enstaka teckningar och foton. Foto ifrån 1800-talets slut visar att kyrkan varit brädklädd och en teckning visar smidesdekor på taknocken och att hängrännor i trä funnits monterade med smidesjärn. Sedan byggnaden flyttades till Kulturen är dokumentationen fortsatt knapphändig. Idag är kyrkan klädd med spån både på fasad och på tak, väggspånen är rödfärgade och

takspånen tjärade. Taklutningen är ca 50 grader. Utförandet har varit avgränsat till de södra takfallen på långhus och koret.

Bosebo kyrka på ursprunglig plats under slutet av 1800-talet. Foto: Riksantikvarieämbetets arkiv.

Projektet

Det gamla spåntaket, sannolikt ifrån 1950-talet, avlägsnades. Virket i dessa var av låg kvalitet med mycket kvist och stor del tangentiella årsringar, inte stående årsringar som är att föredra då de inte slår sig lika lätt. Spånen var däremot impregnerade med någon form av rötskyddsmedel (doft av kreosot), vilken har gjort att takets hållbarhet trots allt varit god.

Trobrädorna, underlagstaket, visade sig vara i utan större påverkan av rötangrepp och kunde bevaras i sin helhet. brädorna är glest lagda och ger ett något "lappat" intryck och det finns spikrester ifrån tidigare läggningar i form av pappspik, trådspik och handsmidd spik. Flera brädor har kluvits av tidigare spikningar. Utgångspunkten för restaureringen har var att taktron på grund av sitt höga kulturhistoriska värde ska bevaras. Trots ovan nämnda åverkan har taktron bedömts utgöra ett fullgott underlag för de nya spånen, bortsett en bräda som bytts ut vidnocken på koret. Den nya trobrädan tillverkades av ramsågat virke, tillpassades med yxa och spikades med klippspik.

Nykarleby Bygg & spåntak ÖB har levererat de nya spånen. Dessa är 1" maskinklurna stavspån av kvistfri kärnfura som på baksidan kilsågats med bandsåg. Taket är lagt i trelagsskift med den klurna sidan uppåt. Spånen har tillpassats med yxa för att ligga tätt an mot underlaget. Nederst vid takfoten ligger en dubbel rad av spån och på så sätt fås full täckning även vid takavslut.

Beslut togs att spika spånen med 65 mm galvaniserad trådspik. Detta har bedömts vara mest skonsamt mot trobrädorna och spånen. Vid användning av klippspik riskerar man att klyva spånen eller trobrädorna beroende på hur spetsen är vriden (se bildebilaga).

Taket har tjärats för hand med dalbränd tjära efter läggning av varje etapp av kor och långhus. Tjäran hölls uppvärmd till 60-70 °C på byggställningen. Före tjärning borstades taket rent. Björknäver i tre lager har lagts undernockbrädorna och i skarven mellan långhus och koret. I mötet vidnocken mellan långhus och kor har en blyplåt infogats.

Material:

Kvaliteten på de levererade spånen har varit god, de är tunga (hartsrika) och tätvuxna. Efter läggning finns någon enstaka knast i bleket [synliga delen av spånen], men endast friska kvistar- påverkar inte hållbarheten.

Avvikelser från beslut och antikvariska ställningstaganden

Då beställda nockbrädor inte levererades enligt beställning har det tills vidare satts enklare (sämre kvalitet) granplankor i nocken. Beslutet togs för att inte tappa tid samt att dessa nockbrädor ändå kommer att hålla längre än vad norra takfallet, som inte är omlagt, gör. Då norra takfallen läggs om ska nockbrädor av kärnfura användas. Kyrkspirorna har tagits ner och linoljebränts. Södra spiran har reparerats med ett nitat beslag, likt en tidigare lagning. Kyrkspirorna har skruvas fast provisoriskt för att enklare kunna tas ner, utan att skadas, då norra takfallen byts. De satt tidigare med smidda spik.

Spånen har inte förborrats eftersom detta inte ansetts nödvändigt då man använts sig av trådspik som spikats för hand.

Iakttagelser under arbetet

Då de gamla spånen avlägsnats visade det sig att trobrädorna var i väldigt bra skick. En stor del av brädorna är ramsågade och spikade i takstolarna med delvis handsmidd spik, delvis trådspik. De är kilformade och skarvade med löpande skarvar. De flesta brädorna har längs

långsidan fasade kanter. Många brädor är kapade med yxa, i en fas på 45 grader eller mer. Några brädor är istället sågade med raka avslut. Att flera brädor senare blivit kapade med såg och att de ligger i ett oregelbundet mönster, kan tyda på att taket inte lagts i samma ordning som ursprungligt då byggnaden flyttades till Kulturen 1894. De ger-kapade brädorna är en form av skarvningsmetod då skarven inte hamnat över en takstol, se illustration i bilaga. Idag är brädorna lagda med löpande skarvar och i huvudsak utan sammanfogningar i skarvar mellan takstolar. Brädorna är glest satta vilket ger en bra luftning, men leder inte bort vatten som eventuellt skulle leta sig förbi spånen.

Flera rödfärgade brädor, somliga med profilering har också hittats bland taktron. En teori är att detta kan vara gamla panelbrädor som kyrkan varit klädd med före flytten till Kulturen. I taktron har inristningar med inskriptionen "W ss d" och "P ss M" hittats.

Bilder och ritningar

1. Södra takfallen före nyläggning långhus och kor.

2. Södra takfallen efter utfört arbete.

3. Södra takfallen efter utfört arbete.

4. Gamla takspånen med kvistar sågade ur sidobrädor med tangentiella årsringar. De var utlagda ömsom med kärnsidan uppåt, ömsom neråt.

5. Upprutennockbräda och tidigare infästning av vindflöjel. Plåten har ersatts med näver under nockbrädorna.

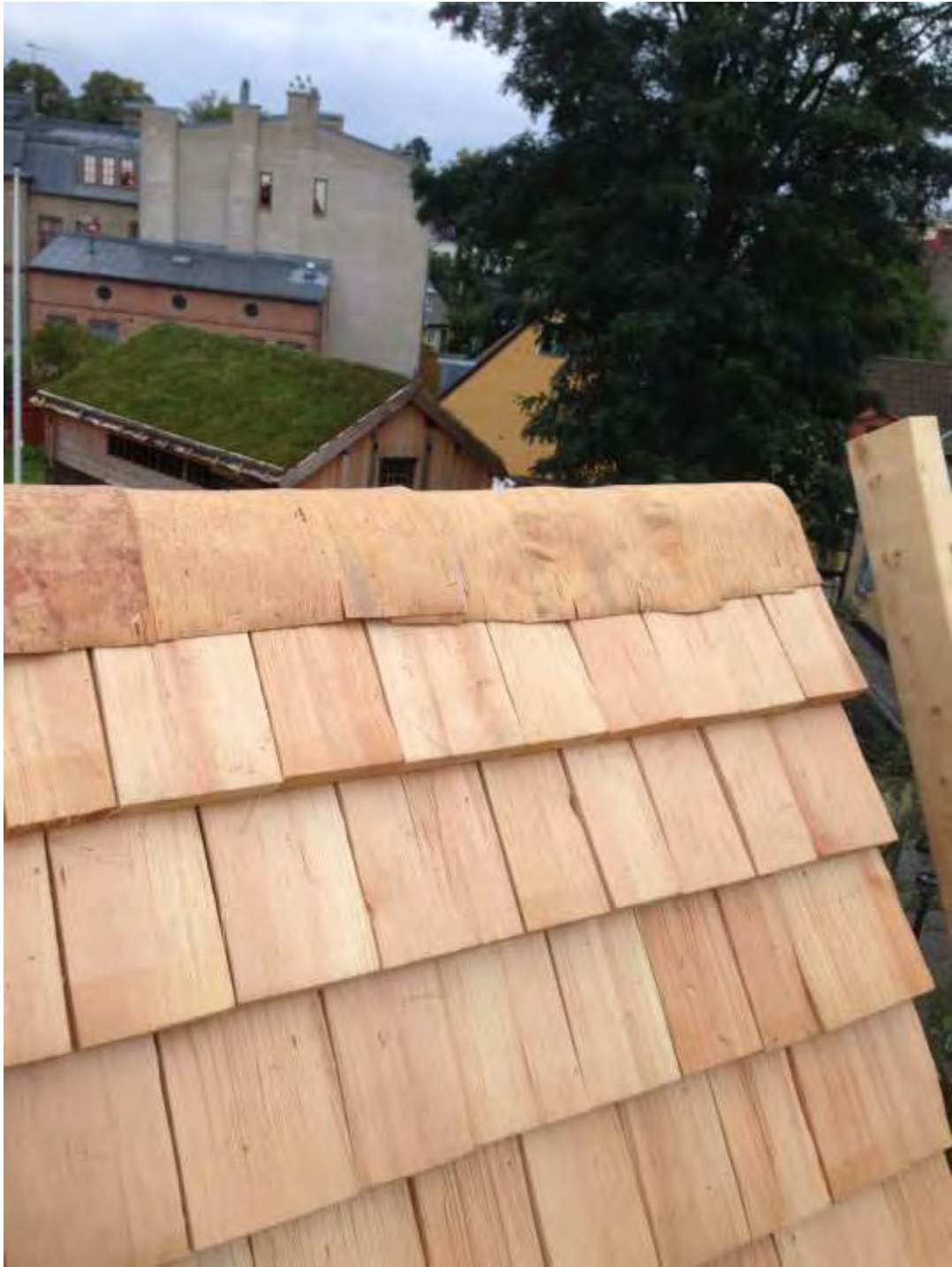
6. Bilden visar hur klippspik riskerar att klyva virket om spetsen vänds parallellt med årsringarna.

7. Gamla spånen var spikade så att klippspikets spets hamnade tvärs årsringarna på trobräderna. Spetsen skär då av fibrerna istället för att spjälka. Följdaktligen riskerar istället spånen att klyvas av klippspiken.

8. 2-3 mm svällmån, distans, mellan spånen.

9. Näver i taknocken. Ovanpå monterades provisoriska granplankor som byts samtidigt med norra takfallen.

10. En blyplåt i anslutning mellan kor och långhus.

11. Läggnig av taket med spån med fallande bredd. Spånen lagda med överlapp om 1/3 i längdriktning och minst en tum i sidled.

12. I skarv mellan kor och långhus har ett kilformat läkt lagts under spånen för att skapa fall ut ifrån gaveln. Skarven har också försetts med näver i tre lager.

13. De oregelbundet skarvade trobrädorna.

14. Skarvar över takstol i taktron.

15. Flera urhugg hittades i några av trobrädorna. Funktion eller förklaring av dessa har inte undersökts.

16. Rödfärgad trobräda med profilerad kant. Kan tidigare varit en panelbräda.

17. Trobräda som är rödfärgad i mitten. Kan varit underbräda till en lockpanel.

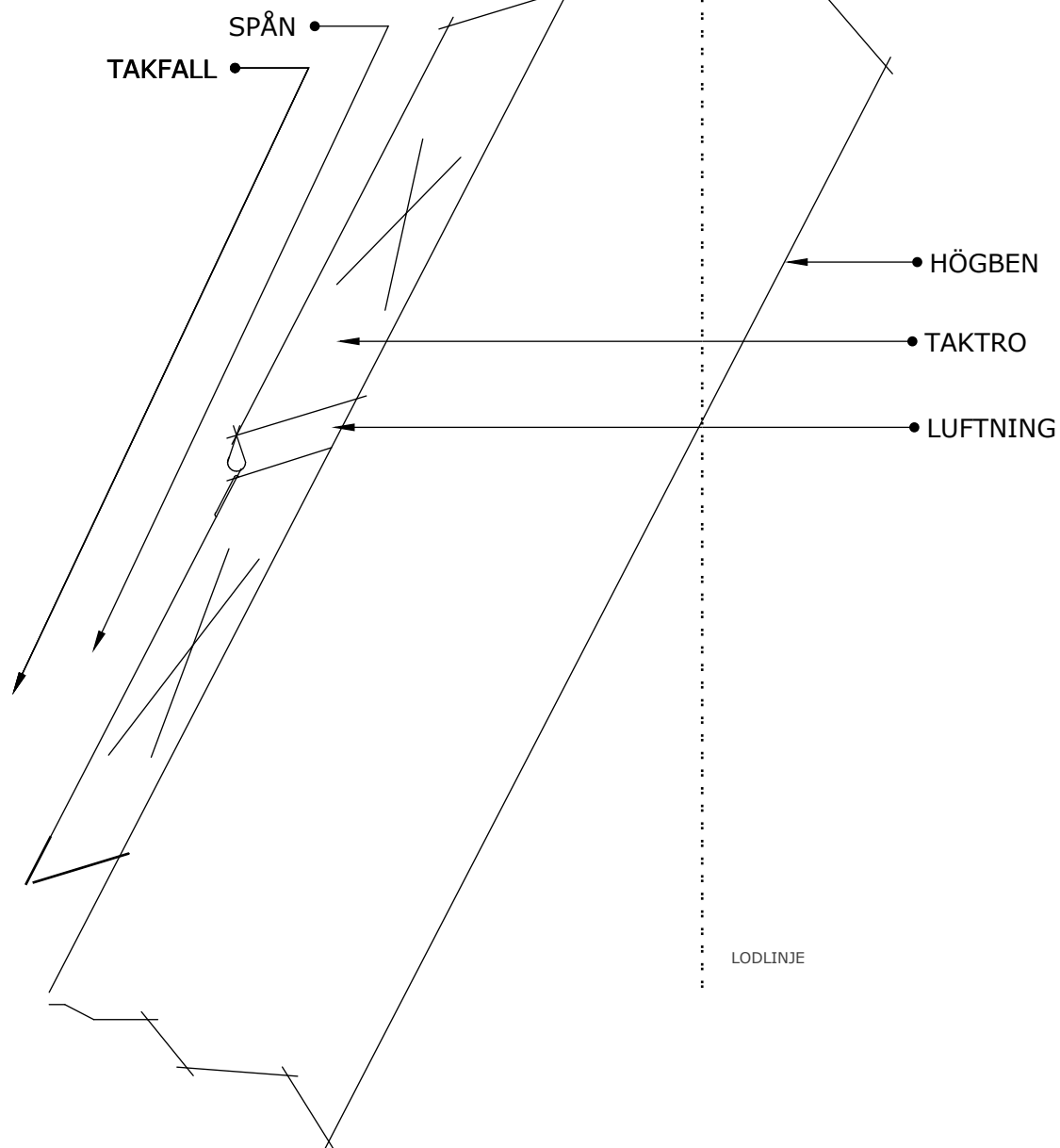
*Foton av Erik Blomqvist och Olof Andersson

BOSEBO KYRKA, KULTUREN

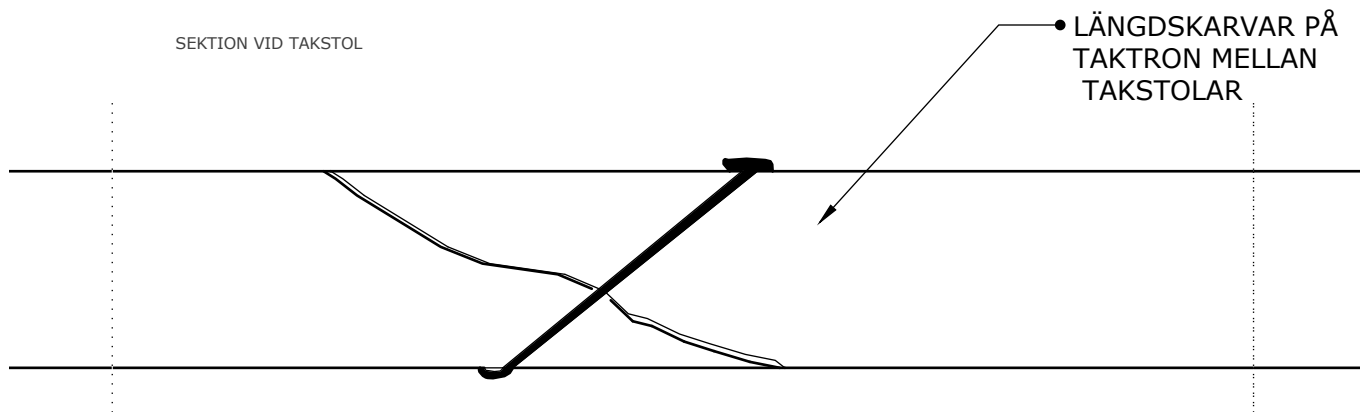

PRINCIP AV URSPRUNGLIG UTFORMNING, DELVIS
BEVARAD:

DE LÄNGSGÅENDE FASADE KANTERNA GÖR ATT
VATTEN LEDS NED LÅNGS TAKFALLET. BRÄDORNA
ÄR DELVIS SKARVADE LÖPANDE MED GERADE,
SPIKADE ÄNDAR LIKT NEDRE ILLUSTRATIONEN.

SEKTION VID TAKSTOL

TVÄRSNITT, BRÄDAN PÅ HÖGKANT